

Janne Kurki

Sokrates

© Janne Kurki 2010

”Sokrates on kaikkina aikoina eläneistä filosofeista tunnetuin ja kansanomaisin. Hän ei itse kirjoittanut mitään, mutta hänestä on kirjoitettu sitä enemmän: Aristofaneen 423 eKr. aloittama Sokrates-kirjallisuus ei ole lakannut kukoistamasta. Melkein joka vuosi ilmestyy uusi teos ratkaisemaan Sokrateen arvoitusta.”

- Pentti Saarikoski

Johdanto

Pentti Saarikoskeen yhtyen voidaan varmastikin todeta kiistatta, että Sokrateen hahmo on yksi tärkeimmistä filosofian historian hahmoista, jollei tärkein. Voitaisiin jopa väittää, että Sokrates on filosofialle eräänlainen myyttinen alkuisähahmo, jonka kanssa jokainen filosofi käy omalla tavallaan oman välienselvittelynsä. Tekipä filosofiaa missä ja milloin vain miten tahansa, Sokratesta ei pääse karkuun: filosofille Sokrates on kuin oma varjo, jota on turha yrittää karistaa kannoiltaan. Sokrateen monituhatuotinen hahmo tarjoaakin ikään kuin suojaisen varjon, jonka turvista jokainen uusi filosofia puhkeaa kukoistukseensa – tai demonin, jota yritetään turhaan paeta, tai *daimonin*, joka inspiroi ajattelijaa omaan suuntaansa, aivan näkökulmasta riippuen.

On tärkeä huomata, että käytin yllä tarkoituksellisesti termiä ”hahmo”. Juuri myyttisen asemansa takia Sokratesta on syytä käsitellä ennen kaikkea filosofian perinteeseen kuuluvana ja upotettuna hahmona, siitä huolimatta, että mitä ilmeisimmin Ateenassa eli aikanaan historiallinen henkilö nimeltä Sokrates. Aloitan esittelyni tuosta aikalaisensa dokumentoimasta Sokrateesta, ja siirryn sitten suoraan pariin nykyajattelijoiden esitykseen Sokrateesta. Uskon näin viitoittavani parhaiten niitä suuntaviivoja ja koordinaatteja, joiden mukaan Sokrates on adekvaateimmin lähestyttävissä tänä päivänä.

Koska tietyssä mielessä Whitehead oli varmastikin oikeassa todetessaan, että koko filosofian historia on vain lisähuomautuksia Platonin dialogeihin, ja koska Platonin dialogien keskushahmo on Sokrates, on Sokratesta käsittelevä täydellinen kirjallisuusluettelo koko länsimaisen filosofian historian ja nykyisyyden kattava. Käsitellessämme Sokratesta käsittelemme ”koko” filosofian

historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta – siitä riippumatta, muodostaako tuo historia, nykyisyys tai tulevaisuus koskaan minkäänlaisia kokonaisuutta. Näin ollen painotan esitykseni partikulaarisuutta sillä lisähuomautuksella, ettei se voisi missään tapauksessa ollakaan muuta kuin partikulaarinen. Silti tai juuri siksi on olemassa parempia ja huonompia esityksiä Sokrateesta – ja tietystä mielessä jokaisen filosofin on rakennettava oma Sokrateensa. Määritellessään Sokratesta filosofi määrittelee filosofiaa.

Platonin, Ksenofonin ja Aristofaneen Sokrates

Ajatellessamme historiallista henkilöä Sokratesta ajattelemme automaattisesti ennen kaikkea Platonin Sokratesta: ilman Platonia Sokrateen nimi olisi vain yksi kovin merkityksetön anekdootti muiden muinaisten ateenalaisten joukossa. Platonin Sokrateen rinnalla on kuitenkin mainittava sekä Ksenofonin että Aristofaneen Sokrates, joiden oletetaan kummankin viittaavan samaan historialliseen Sokrateeseen kuin Platonin dialogien hahmon. Tämä siirtymä Platonin Sokrateesta (etenkin *Apologian* ja *Faidonin* kuolemaan tuomitusta Sokrateesta) Ksenofonin Sokrateen kautta Aristofaneen Sokrateeseen muistuttaa meitä jälleen siitä, että välimatka ylevästä naurettavaan on hämmästyttävän lyhyt ja joskus suorastaan olematon. Filosofian historian kannalta Platonin Sokratesta on kuitenkin pidettävä merkittävimpänä – kaikki muu olisi tosiasioiden kieltämistä, mikä ei tarkoita sitä, etteivätkö uudet lukutavat olisi mahdollisia tai peräti suotavia. Aluksi on kuitenkin syytä todeta muutama jo historiallisen reseptiotradition kannalta merkittävä seikka.

Diogenes Laertioksen *Merkittävien filosofien elämät ja opit* (kirjoitettu todennäköisesti 200-luvulla jaa.) kertoo jo useimmissa Sokrates-esittelyissä mainitut perusasiat: Platonin *Theaitetoksen* mukaisesti Sokrates oli kivenhakkaaja Sofroniskoksen ja kätilö Fainareten poika. Kritonin kerrotaan rakastuneen hänen hienoon sieluunsa, kasvattaneen hänet ja nostaneen hänet käsityöläisammattista. Sokrates oli ateenalainen, ja hänen on väitetty auttaneen Euripidesta näytelmien kirjoittamisessa. Sokrateen opettajina toimivat Diogeneen mukaan Anaksagoras, Damon ja Arkhelaos, jonka rakastettuna Sokratesta myös pidettiin. Lisäksi hänen väitettiin olleen orja ja joutuneen tekemään kivitöitä.

Joka tapauksessa Sokrates oli mitä ilmeisimmin taitava puhuja, ja kolmekymmentä tyrannia kielsivät häntä opettamasta väittelytaitoa. Aristofaneen irvailujen mukaan hän teki huonommasta järjeilystä paremman, ja toisten lähteiden mukaan hän oli ensimmäinen puhetaidon opettaja. Filosofian alkuaikojen kannalta kiinnostavaa on seuraava Diogeneen toteamus: ”Hän pohti ensimmäisenä oikeaa elämäntapaa ja oli ensimmäinen filosofi, jonka kuolemantuomio pantiin täytäntöön”. Lähtemättä pitkälle mahdollisen ylitulkinnan tielle todettakoon, että jälkimmäinen toteamus herättää kysymyksen muista filosofeista, jotka olivat mahdollisesti toimineet Sokrateen aikana tai häntä ennen ja jotka olivat kenties joutuneet jopa oikeuteen ja saaneet ehkä kuolemantuomionkin – ilman, että sitä olisi koskaan pantu täytäntöön. Tällöin Sokrateen kuolema, joka on oleellinen osa hänen hahmoaan, näyttäytyy pikemminkin aikakautensa yhteiskunnallisten prosessien äärimmilleen vietyä ruumiillistumana kuin harvinaisena ainutlaatuisena tapahtumana (jollaisena kristillisen tradition kautta suodattava tulkinta sen helposti kuvaa, eräänlaisena Jeesuksen ristinkuoleman viitekehyksen kautta nähtynä lunastuksena).

Sokrateen kerrotaan myös harrastaneen menestyvää sijoitustoimintaa, olleen ansioitunut soturi ja joutuneen kuuntelemaan vaimonsa nalkutuksia. Suurin osa lähteistä katsoo, että Sokrates joutui syytteeseen nuorison turmelemisesta ja jumalattomuudesta vuonna 399 eaa. ja että hänet tuomittiin kuolemaan pienellä äänten enemmistöllä. Syytteen nosti ilmeisesti Meletos-niminen runoilija, jonka Sokrates oli suututtanut, mutta taustalla tässä syytteelle panossa olivat demokraattien silloinen

johtaja Anytos ja puhuja Lykon. Sokrateen kuolemaan tuominnut valamiehistö muodostui 500 arpomalla valitusta kansalaisesta – mikä luo yhden perspektiivin Platonin näkemyksiin demokratiasta: juuri demokraattinen tuomioistuin tuomitsi Sokrateen kuolemaan.

Kolmesta keskeisestä aikalaidistajasta Aristofanes piti Sokratesta lähinnä komedian aiheena. Aristofaneen *Pilvien* ensiesitys oli 423 eaa., siis Sokrateen elinaikana. Mitä ilmeisimmin Sokrates joutui myös muiden komediankirjoittajien hampaisiin, mutta meille asti on säilynyt kokonaisuutena vain *Pilvet*. Joka tapauksessa *Pilvissä* esitetään vielä meidänkin päivinämme elävä filosofikarrikatyyri, jonka lukuisat kerrannaiset ovat ilahduttaneet ihmisiä vuosituhansia ja joka on löydettävissä nykyään jopa lastenkulttuurin puolelta, esimerkkinä vaikkapa *Muumipeikko ja pyrstöähti*. Tämän karrikatyyrin ytimessä on arkielämästä ja käytännöllisestä todellisuudesta vieraantunut filosofi, joka sählää ja säätää sanojensa kanssa uppoutuneena naurettavuuteen. Tämä naurettavuus on niin lähellä jokaista filosofia, että itse kunkin lie syytä ottaa aika ajoin etäisyyttä tekemisiinsä ja tarkastella itseään aristofaneelaisesta perspektiivistä.

Toisen keskeisen aikalaidistajan eli Ksenofonin kolme keskeistä Sokrates-tekstiä – *Muistelmaa*, *Pidot* ja *Sokrateen puolustuspuhe* – ovat kaikki kätevästi saatavilla Pentti Saarikosken suomentamana kokoelmana *Sokrates* (1960). Näiden kirjoitusten kronologia on epävarma, mutta ne on kaikki mitä ilmeisimmin kirjoitettu Sokrateen kuoleman 399 eaa. jälkeen: *Puolustuspuhe* on kirjoitettu todennäköisesti 390-luvulla eaa., *Muistelmat* aloitettu samoihin aikoihin ja saatu valmiiksi 360-luvulla, ja *Pitojen* on ajateltu olevan samalta ajalta kuin Platonin *Pitojen*, siis 380-luvulta.

On syytä mainita, että Ksenofonin esittämää Sokrates-kuvaa on pidetty historiallisesti luotettavampana kuin Platonin esittämää Sokrates-hahmoa sillä perusteella, että Platonin on katsottu käyttäneen Sokrateen hahmoa enemmän omien ajatustensa käsikassarana kuin Ksenofonin. Toisaalta useissa lähteissä on esitetty, että – toisin kuin Platon – Ksenofon ei ollut henkilökohtaisesti läsnä, kun Sokrates piti muun muassa kuuluisan puolustuspuheensa.

Eräs keskeinen asia, jota Ksenofon Sokrateen elämässä painottaa, on sen julkisuus: Sokrates eli aina julkisuudessa ja puhui lakkaamatta kenelle tahansa; tästä huolimatta kukaan ”ei koskaan kuullut Sokrateen suusta mitään epäpyhää eikä nähnyt hänen tekevän mitään sopimatonta”. Tämä ei tarkoita, että Sokrates olisi ollut ihmisten suosiota janoava julkkis, siitä todistaa Ksenofonin kertoma anekdootti Sokrateesta, joka kansankokouksen puhemiehenä kieltäytyi noudattamasta kansan ja mahtimiesten tahtoa tuomita joukko syytettyjä kuolemaan yhdellä kertaa äänestäen; lain mukaan kuolemantuomiota kun ei voinut langettaa näin helposti, ja niinpä Sokrates piti kiinni neuvostomiehen valastaan noudattaa aina lakia ja kieltäytyi antamasta periksi yleiselle tahdolle voimakkaan painostuksenkaan edessä. Ksenofonin Sokrates on julkkis, joka ei anna julkisuuden viedä itseään mukanaan.

Aristofaneen ja Ksenofonin esitysten merkittävydestä huolimatta Platonin dialogit muodostavat Sokrateen hahmon kivijalan. Niissä hahmottuu totuuden järkkymätön takaa-ajaja, joka ironisoi paitsi keskustelukumppaninsa myös itsensä. Dialogista riippuen liikutaan tietämättömyyden askeesista ideaalisen valtiomallin utopioihin. Esimerkkinä ensimmäisestä toimii Sokrateen kuuluisa toteamus *Menonissa*: ”Enhän minä siksi tee toisista tietämättömiä, että itse tietäisin, vaan juuri siksi, että itse tiedän kaikkein vähiten. Nytkään minä en tiedä, mitä hyve on. Sinä olet ehkä ennen tiennyt, mutta minuun koskettuasi olet nyt kuin tietämätön ainakin.” Jälkimmäisen utopistisen spekulatiivisen klassikko on *Valtio*. Niinpä Sokrateen hahmo rakentuu absoluuttisen tyhjyyden ja fantasiatäyteyden yhdistymisestä toisiinsa dialogeissa, joiden kiistaton haltija Sokrates on. Keskeisestä asemastaan huolimatta Sokrates katsoo olevansa vain välittäjä – ajatus, johon

törmäämme uudelleen ja uudelleen myöhempien ajattelijoiden kohdalla: ”Yritä vaientaa filosofia, joka on minun rakastettuni! Rakas ystävä, filosofia sanoo mitä kuulet minun sanovan [...] Sen sanoja sinä nyt ihmettelet, sen puhetta sinä äsken kuuntelit.”

Platonin Sokrates liittyy ajattelunsa myös hulluuteen, ajatus, johon on palattu sen jälkeen yhä uudelleen: ”Nyt on kuitenkin niin, että suurin hyvä meidän osaksemme tulee juuri hulluuden välityksellä, sellaisen hulluuden, joka on jumalten lahja.” Jumalallinen hulluus antaa sielulle siivet ja suistaa ihmisen tutuilta uriltaan. Muun muassa romanttinen neron myytti onkin paluuta tähän Platonin Sokrateen artikuloimaan näkemykseen ajattelusta poikkeavuutena, jota ei voi ymmärtää maalaisjärjen näkökulmasta. Toisaalta tämä Sokrateen *Faidroksessa* ylistämä hulluus liittyy mitä ilmeisimmin oleellisesti totuuteen, sillä puolustuspuheessaan hän toteaa yksikantaan, että jos hän on hyvä puhuja, johtuu se vain siitä, että hän puhuu totta, *alêtheian*. Sokrateen ainoa ”hyve”, *aretê*, on siinä, että hän puhuu totta (*talêthê legein*).

Tämä totuuden puhumisen vaatimus onkin ehkä se kaikkein kestävin ja piinaavin ydin koko Sokrateen moniulotteisessa hahmossa, samalla kun se pysyy ehkä kaikista Sokrateen arvoituksista arvoituksellisimpana. Totuuden puhumisen vaade on siirtynyt jo vuosituhansia leviten kaikkialle, missä on opiskeltu ja tutkittu länsimaista filosofiaa. Ilman sitä länsimaisen kulttuurin ymmärtäminen ideaaleineen kaikkineen jää väistämättä kovin pinnalliseksi. On nimittäin vaikea olla näkemättä esimerkiksi Barack Obaman puheiden saamassa globaalissa innostuksessa – Nobel-palkintoa myöten – sitä totuuden ideaalia, joka kiteytyy perinteisesti Sokrateen hahmoon: keskuudessamme on joku, joka on jossain määrin erilainen ja silti oleellisesti samanlainen ja joka puhuu totuuden meistä kaikessa kiertelemättömyydessään – ihminen, jolla on puutteensa, mutta joka oleellisilta kohdiltaan on ikään kuin ideaali siitä, mitä kuka tahansa voisi ainakin periaatteessa olla.

Lacanin Sokrates

Sokrateen hahmon nykyajattelussa saamista hahmotelmista otan esiin kaksi esimerkkiä: Jacques Lacanin Seminaarissaan VIII käsittelemän Sokrateen hahmon sekä Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin Sokrateen käsitteellisenä henkilönä. Lacanin Seminaarissaan VIII käsittelemän Sokrates-hahmon tulkintaa vaikeuttaa perustavalla tavalla se sama antagonismi kuin muitakin Lacanin filosofiasta ammentamia aiheita: toisaalta kyse on psykoanalyysin käsitteistöä psykoanalyytikkojen koulutukseen tähtäävässä seminaarissa ja opetuksessa; toisaalta Lacan astuu tässäkin keskellä filosofian historiaa ja filosofisia debatteja tavalla, jota filosofitkaan eivät ole voineet sivuuttaa. Tästä antagonismista huolimatta ja osittain juuri sen takia Lacanin Sokrates-hahmo muodostaa oleellisen osan nykyaikaista Sokrates-kavalkadia: sitä, mitä Lacan toteaa Sokrateesta, ei voi rajata vain psykoanalyysin piiriin.

Seminaarin VIII otsikko on *Le transfert*, ”Transferenssi”, ja Lacan piti sen lukuvuonna 1960-61 (1991). Sitä edeltävä Seminaari VII käsitteli psykoanalyysin etiikkaa, ja siinä Lacan esitti Hegelin ja Heideggerin innoittaman ja viitoittaman luentansa *Antigonestä* – seikka, joka antaa vain lisäpainoa Lacanin Sokrates-hahmon filosofisille ulottuvuuksille. Lacan poimii Sokrateensa Platonin *Pitöjen* loppupuheenvuorosta, jossa Sokrates esitetään täyttymättömän halun objektina, jonakuna, jota joku haluaa saavuttamatta häntä koskaan.

Lacanin Sokrates-hahmo asettuu tässä analyytikon paikalle: Sokrateen avulla Lacan käsitteellistää psykoanalyytikon asemaa psykoanalyttisessa prosessissa. Hänen omilla käsitteillään ilmaistuna tämä tarkoittaa sitä, että Sokrates/psykoanalyytikko ottaa analyysissa *objet petit a*:n, objekti pikku

a:n, aseman. Tämä objekti on halun syy ja saa puhuvan olennon haluamaan: puhuvan olennon halu seuraa objekti *a*:ta saavuttamatta sitä koskaan. Kyseinen objekti ei ole mikään objektivoitavissa oleva konkreettisen todellisuuden objekti, vaikka ihminen liittääkin sen milloin mihinkin yksittäiseen objektiin. Sokrateen kohdalla keskeistä on Lacanin kannalta, että Sokrates kieltäytyy itsensä kattavasta määritelmästä, että hän jää aina ikään kuin määrittämättömäksi ja avoimeksi.

Tällöin Sokrateen hahmossa on keskeistä sen hahmottomuus, se, että Sokrateen hahmo puhuttelee kutakin aivan partikulaarisella tavalla: juuri hahmottomana hahmona Sokrates kykenee astumaan objekti *a*:n paikalle. Samalla kun Sokrateen hahmo puhuttelee kutakin omalla tavallaan, Sokrates vetäytyy vaihdannan ja hallinnan piiristä: Sokratesta/objekti *a*:ta ei voi omistaa eikä hallita. Sokrates pitää haluajiaan ikään kuin pelleinä narraten heitä oman halunsa ansaan. Joutuessaan tekemisiin Sokrateen kanssa hänen keskustelukumppaninsa kohtaavat oman halunsa ja oman halunsa sotkut. Ja kun Sokrateen oppilaat ja kuulijat siirtyvät uusiin piireihin, he puolestaan asettuvat objekti *a*:n paikalle ja heistä tulee toisten halun objekteja, jotka kohdatessaan kuulijat kohtaavat vain omien halujensa solmut. Syntyy eräänlainen halun ketju, joka leviää kunkin totuuden puhujan ottaessa aina objekti *a*:n paikan.

Filosofiaan sovellettuna tämä tarkoittaa sitä, että filosofia muodostuu tällaisesta halun ketjusta, jossa kukin filosofi toimii aina objekti *a*:na kuulijoilleen. Toisaalta Sokrateen hahmo itsessään toimii vielä vuosituhansien päästäkin objekti *a*:na kaikille Platonin dialogien lukijoille: hän kiehtoo ja vetää puoleensa synnyttäen halun lukijoissa. Kyse on ennen kaikkea halusta ja sen käsittelystä, halun liikkeestä ja kiinnittymisestä. Sokrateen hahmo on välttämätön tämän halun liikkeelle panemiseksi; yhtä välttämätön on tietty etäisyys Sokrateen ja tämän haluajien välillä. Tämä väli mahdollistaa halun ja pitää sitä yllä.

Deleuzen ja Guattarin Sokrates

Mitä filosofia on? -kirjassaan Gilles Deleuze ja Félix Guattari käsitteellistävät Sokrateen hahmon omien teknisten termiensä avulla käsitteelliseksi henkilöksi (1993). Deleuze ja Guattari kertovat kyseessä olevan ”erään hiukan mystisen, hetkittäin ilmenevän – tai pikemminkin läpinäkyvän – seikan, joka tuntuu olevan olemassa jotenkin varkain käsitteellisen ja esikäsitteellisen tason välillä, siirtyillen toisesta toiseen”. Deleuzelle ja Guattarille ”filosofia synnyttää tai paremminkin herättää koko ajan henkiin käsitteellisiä henkilöitä.” He painottavat, että käsitteelliset henkilöt muuttuvat historian mukana ja niissä tapahtuu mutaatioita.

Deleuzelle ja Guattarille Sokrates käsitteellisenä henkilönä piirtää Platonin immanenssin tason – ja filosofia lähtee liikkeelle nimenomaan immanenssin tasosta. Sokrates ei ole Platonin edustaja, vaan pikemminkin Platon on Sokrateen vaippa: Sokrates on Platonin filosofian puhemies ja todellinen subjekti. Sokrates on Platonin hereteronyymi, ja Platon on vain Sokrateen salanimi. Sokrates ei ole abstrakti personifikaatio, symboli tai allegoria, vaan elävä ja vaativa. Platon sen sijaan on Sokrateen idiosynkrasia. Platonin kohtalona onkin tulla Sokrateeksi. Sokrates on Platonin filosofian tulemista, sen subjekti, joka esiintyy Platonin sijasta. Kaiken kaikkiaan Deleuzelle ja Guattarille Sokrates on filosofian historian ensimmäinen käsitteellinen henkilö: ”Tässäkin oli ensimmäisenä liikkeellä Platon, joka tehdessään Sokrateesta filosofin muuttui itse Sokrateeksi.” Toisin sanoen filosofia sellaisena kuin Deleuze ja Guattari sen käsitteellistävät lähtee liikkeelle Platonin kirjoitusten Sokrateesta, joka on tässä mielessä filosofian ensimmäinen subjekti.

Käsitteellisen henkilön käsitettä analysoidessaan Deleuze ja Guattari tuovat esiin keskeisen seikan Sokrateen hahmosta: käsitteellinen henkilö ei ole inertti. Toisin sanoen kaikessa

ideaalisuudessaankin käsitteellinen henkilö muuttuu sen tilanteen mukaan, johon se on ajattelijan muodostaman ”napanuoran” kautta yhteydessä: ”Nuori Sokrates on aloillaan viihtyvä ateenalainen, joka seuraa elealaista Parmenidesta; silti hän vanhetessaan muuttuu Vieraaksi – ikään kuin platonismi tarvitsisi ainakin kahta käsitteellistä henkilöä.” Toisin sanoen Sokrateeseen kuuluu käsitteellisenä henkilönä tietty immanentti monikollisuus ja liike.

Deleuze ja Guattari käsitteellistävät itse tätä ei-inerttisuutta siten, että käsitteelliset henkilöt ”osoittavat ajattelun ehdottomia territorioita ja de- ja reterritorialisaatioita.” Se, että käsitteellinen henkilö de- ja reterritorialisoi, implikoi tietyn depersonalisaation: ”Meissä ajattelee tämä tai tuo käsitteellinen henkilö, joka ei ehkä ennen meitä ollut olemassakaan.” Niinpä juuri käsitteellinen henkilö luonnehtii ajatteluprosessia: änkyttävä käsitteellinen henkilö ”tekee änkyttämisestä ajattelun ominaisuuden kielenä”, ja ystävä käsitteellisenä henkilönä ”vaatii ajattelijaa olemaan ystävä, jotta ajattelu, itsessään jakautuen, voisi toteutua.” Deleuze ja Guattari painottavat, ettei kyse ole ”empiirisistä, psykologisista, sosiaalisista saati abstrakteista määrityksistä; kyse on ajattelun puhemiehistä, kristalleista tai iduista.” Käsitteellisen henkilön mukanaan tuoman de- ja reterritorialisaation kääntöpuolena on se, että käsitteellisen henkilön ”ominaisuuksia ei voi luetella tyhjentävästi, sillä ne muuttuvat lakkaamatta ja varioivat immanenssin tason mukaan.” Jokaisella annetulla tasolla käsitteellinen henkilö ”koostuu aina erilaisista ominaisuuksista.”

Deleuzelle ja Guattarille Sokrates on siis Platonin ajattelun inherentti tekijä, joka yhtä paljon synnyttää ajattelua kuin syntyy siinä. Sokrates ei suinkaan ole vain joku henkilöahmo tai narratiivinen tekijä, joka voitaisiin korvata vaikkapa Anaksagoraalla tai Jaakolla tai Maijalla. Kaikessa monikollisuudessaan Sokrates on singulaarinen, eikä häntä voi erottaa Platonin ajattelusta. Jos Platonin ajattelusta poistetaan Sokrates, se ei ole enää Platonin ajattelua. Ja koska Sokrates on ensimmäinen käsitteellinen henkilö, hänen eliminoimisensa eliminoisi tietystä mielessä kaiken hänen jälkeensä tulevan: Sokrates ei ole vain yksi irrallinen tekijä filosofian historiassa, vaan Sokrates on immanentti filosofialle sellaisena kuin me sen tunnemme – sikäli kuin filosofia nyt on tunnettavissa.

Lopuksi

Yllä todettu tuo tiettyä painoa Sokrateesta kirjoittamiselle: kirjoittamalla Sokrateesta kirjoitetaan filosofiasta ja filosofian alkuehdoista. Sokrateen eristäminen historialliseksi faktaksi – teko, joka tehdään usein teennäisen ja suoraan sanottuna valheellisuuden kaapuun pukeutuen – sivuuttaakin Sokrateesta kaikkein oleellisimman. Itse asiassa lähestyttäessä Sokrateesta esimerkiksi ensyklopedisesti ei lähestytä Sokratesta lainkaan. Sokrates on pysyvä fakta *factumin* merkityksessä: Sokrates tehdään yhä uudelleen ja uudeksi, samalla kun hän tekee meidät uudelleen ja uusiksi. Tässä mielessä luterilaiseen perinteeseemme sopii parhaiten seuraava toteamus: jokaisen filosofin on kerta kerran jälkeen palattava Sokrateeseen henkilökohtaisesti, ilman välittäjiä – ja katsottava Sokrateen silmiin itseään. Tästä katsomisesta syntyy filosofian halu, joka tarttuu lukijasta lukijaan ja kuulijasta kuulijaan pakottaen tartunnan saaneen totuuden puhumisen hulluuteen.

Kirjallisuutta

Aristofanes (2000). *Pilvet: 5-näytöksinen huvinäytelmä*. Suomentanut V. Arti. WSOY, Helsinki.
Deleuze, Gilles ja Guattari, Félix (1993). *Mitä filosofia on?* Suomentanut Leevi Lehto. Gaudeamus, Helsinki.

- Diogenes Laertios (2003). *Merkittävien filosofien elämät ja opit*. Suomentanut Marke Ahonen. Summa, Helsinki.
- Ksenofon (1960). *Sokrates: Muistelmia, Pidot, Sokrateen puolustuspuhe*. Suom. Pentti Saarikoski. Helsinki: Otava.
- Kurki, Janne (2008). *Intellektuellin muotokuva*. Apeiron Kirjat, Vantaa.
- Lacan, Jacques (1991). *Le Séminaire – Livre VIII: Le transfert, 1960-61*. Éditions du Seuil, Paris. Platonin teokset I—VII. Otava, Helsinki.

© Janne Kurki 2010